

Yazılmamış epopeyanın xülasəsi

əvvəli ötən saylarımızda

Müseyyib İlyasovun Ziba xanımından biri Adilə, o biri Firuzə adlı iki qızı dünyaya gəlmişdi.

Adilə 1920-ci ildə Şuşada doğulmuşdu. 1942-ci ildə Azərbaycan Neft-Kimya İnstitutunu bitirəndən sonra ordu zabiti Nikolay Petrovla ailə qurub Rusiyada məskunlaşmışdı. Ərinin işiylə əlaqədar İkinci Dünya müharibəsindən sonra bir neçə il Almaniyada yaşayıb yenidən Rusiyaya qayıtmışdı. Həyat yoldaşı istefaya çıxandan sonra Kalinin (indiki Tver) şəhərinə köçüb, 1995-ci ildə həyata gözlərini yumana qədər orada yaşayıb. Doğmaları, o cümlədən mənim atam imkan, fürsət tapanda qərribi-bilərlərini mütləq ziyarət eləyər, ona vətən payı aparardılar.

Firuzə də 1922-ci ildə Şuşada dünyaya göz açmışdı. Orta təhsilini Bakıdakı 132 nömrəli məktəbdə almışdı. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun kimya-biologiya fakültəsini bitirəndən sonra bir sıra sahələrdə, o cümlədən Bakı Plan-İqtisad Texnikumunun direktoru vəzifəsində çalışmışdı. 2009-cu ildə Bakıda dünyasını dəyişib.

Ümumiyyətlə, ataları gedər-gəlməzə yollanandan sonra doğmaları Müseyib əminin (yaşından asılı olmayaraq İlyas uşağının hər bir nümayəndəsi bu gün də onu “Müseyyib əmi” deyər yad eləyir) xanımını, qızlarını heç vaxt unutmayıblar. Bununla bağlı müəllif yazır: “Atam əmininin vəfatından sonra onun ailəsinə imkan çatdığı qədər həyan olmuş, kömək göstərmişdi. Rusiyanın Kalinin şəhərində yaşayan Adilə ilə müntəzəm məktublaşar, xüsusən payız aylarında ona kənd sovqatı göndərirdi. Ziba nənəylə Firuzə yayda Oğuldərəyə gələr, iki-üç ay bizdə qalıb dincələrdilər. Mən Bakıya köçdüyüm 1977-ci ildən sonra Firuzə mama ilə müntəzəm əlaqə saxlayar, əmoğlu, qardaşoğlu kimi hər həftə ona baş çəkər, atası, əmiləri, keçmiş günlər haqqında xatirələrini dinləyirdim”.

Müseyyib İlyasovun ömrünün son illəri çox acınacaqlı keçib. Bu vaxt artıq özündən böyük qardaşı Molla Zülfüqar güllələnmişdi, ondan böyük qardaş Mirzə Əli (ulu babamın böyük gəlini Rəhimə nənəm qayınatasının yalı ayaqlarının altına tökülən çal atlardan ibarət ilxısını yaxşı xatırlayırdı; deməsinə görə, kişi o köhlən atlara çox qısqanc yanaşmış, müştəri çıxana da bəha qiymət oxuyurmuş) müflis olmuş vəziyyətdə 1941-ci ildə Bakıya köçüb, atasından sonra hələ otuz il də yaşayası, səhiyyə sahəsində bir çox mühüm vəzifələr tutası həkim oğlu Əhməd İlyasova sığınmış, bir il sonra burada dünyasını dəyişmişdi, Əlidən də böyük Qənbər hələ çarlıq zamanında Kərbəla ziyarətinə gedib geri qayıtmamışdı, orada xəstələnib arzusunda olduğu torpağa qovuşmuşdu.

Göründüyü kimi, İlyas uşağının keçdiyi yollar heç vaxt hamar olmayıb, ulu babalarımız nəhaq əcəlin əlindən ta Anadoluya yaylasından kiçik Qafqaza qədər köç sürüb ucqar dağlara sığınsalar da, fələyin atdığı oxlardan yenə yayına bilməyiblər. O lənət nəslimizi yüz illərdən bəri izlə-

məkdədir...

Maarif fədaisi Müseyib əfəndinin həyatının son dövrü Bakıdakı 17 nömrəli məktəblə bağlı olub - 1940-

Müseyyib İlyasov Türkiyədə ianə paylayarkən

cı ilin sentyabr ayından 1941-in sentyabrında həbs olunana qədər o, həmin məktəbdə müəllim işləyib. Bütün xalqımıza olduğu kimi İlyaslar nəslinin genofonduna da ağır zərbələr vurmuş qanlı savaş başlandıdan üç ay sonra, sentyabrın 24-də Müseyib İlyasov saxta ittiham əsasında tutulur, 1942-ci ilin 14 fevralında ona səkkiz il həbs cəzası kəsilir. Ancaq həbs müddətini başa vurmaq ona qismət olmur, 1944-cü ilin 12 mayında Müseyib əfəndi Qazaxıstanın Karaganda şəhərindəki həbsxanada torpağa can borcunu verib qurtulur, fələyin qara yeli daha bir nur çıraqını söndürür.

Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin 4 avqust 1956-cı il tarixli qərarıyla Müseyib İlyasova bəraət verilir. Ömrünü xalqının savadlanmasına, aydınlanmasına həsr eləmiş bir ziyalının, maarif fədaisinin ən böyük mükaftı da elə bu olur.

Kitabın “Taleyin acı günləri - 1684 nömrəli məhbus” adlı fəslində müəllif arxivlərdən topladığı materiallar əsasında yazır:

“Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin arxivində saxlanan 2395 nömrəli şəxsi işlə tanışlığım göstərdi ki, 21 sentyabr 1941-ci ildə Müseyib İlyasovun həbs olunması barədə XDİK (Xalq Daxili İşlər Komissarlığı - NKVD) xüsusi (3-cü) siyasi şöbəsinin leytenantı Mişeyev tərəfindən qərar qəbul edilmiş və order yazılmışdır. Üç gün sonra - 24 sentyabr 1941-ci ildə 705 nömrəli orderlə M.İlyasov öz evində həbs edilmişdir. Bibim Firuzə danışır ki, evimizdə axtarış apardılar. Əsas üçün heç nə tapa bilməsələr də, atamı apardılar. Əslində axı nə vardı ki, nə də tapıla? Atam dedi ki, bu, nəse anlaşılmazlıqdır, yəqin tezliklə qayıdar. Lakin belə olmadı, o bir daha qayıtmadı...

Dindirmələr 25 sentyabr 1941-ci ildən başlanıb bir neçə gün davam edir. Ailəsi haqqında verilən suallara cavablarında M.İlyasov həyat yoldaşı Ziba xanımın 47 yaşında, qızları Adilənin 21, Firuzənin isə 19 yaşında olduğunu, atası İbrahimin 1903-cü ildə, anası Pərixanın 1930-cu ildə vəfat

Professor Müseyyib İlyasovun “Maarif fədaisi: Müseyyib İlyasov” adlı kitabı üzərində gəzişmələr

etdiyini, üç qardaşından Ağakışının 80-85 yaşlarında, Balakışının 75 yaşında, Əlinin 65 yaşında olduğunu, bacısı Aftabın Laçın rayonunun

Oğuldərə kəndində yaşadığını, dördüncü qardaşı Zülfüqar İlyasovun isə keçmiş molla olduğunu və 1937-ci ildə XDİK tərəfindən məhkum edildiyini bildirir. Bu dindirmədə nədənsə M.İlyasovun digər bacı-qardaşı Pəricahanla Qənbərin adı protokola düşməyib. Görünür, onlar artıq həyatda olmadıqlarına görə adları da çəkilməyib”.

“Yaddaşlarda qalan xatirələr” adlı fəslində müəllif Müseyib əfəndinin həyatı, fəaliyyətiylə bağlı uzun illərdən bəri topladığı yazılı, şifahi materialların əhəmiyyətli qismini oxucularla bölüşür. Bu bölmədə müəllifin atası Ağakışi oğlu İbrahimin əmisiylə bağlı xatirələri xüsusi yer tutur. Babamın əmisi oğlu, kəndimizin ən müdrik ağsaqqallarından olmuş İbrahim əmini mən yaxşı xatırlayıram - saf yaddaşı, yanımcıl qəlbi, şirin söhbətləri vardı, gənclər onun nəslimizin tarixçisiylə bağlı danışdıqlarını dinləməkdən doymazdılar.

İbrahim əminin xatirələrindən:

“...Laçında Qəza Maarif Şöbəsinin müdiri işləyən zaman Müseyib əmi başqa bir idarənin müdiriylə nəyə görə sözləşir, əmim ona bir şillə vurur. Həmin şəxs şikayət eləyir, iş məhkəməyə düşür. Məhkəmə zalında şikayətçi ilə “müttəhim” yanaşı əyləşirlər. Məhkəmənin qərarıyla Müseyib əmi beş manat cərimə olunur. Hökm oxunan kimi əmim həmin adama möhkəm bir şillə vurur. Zala çaxnaşma düşür, əmim dərhal on manat çıxarıb hakimın masasının üstünə qoyur, ikinci şillənin də pulunu ödədiyini deyir. Hakim söz tapmağa çətinlik çəkir, küsülüləri elə zaldaca barışdırırlar...

davamı növbəti sayımızda

F. Uğurlu